

Adroddiad Uwchgyhadledd Gofalwyr Cymru 2023

Rhagymadrodd

Er gwaethaf codi cyfyngiadau pandemig a bywydau pobl yn dychwelyd i fwy o normalrwydd, mae gofalwyr di-dâl yn dal i gael trafferth yn erbyn cefndir o wasanaethau nad ydynt wedi'u hadfer yn llwyr, argyfwng recriwtio a chadw yn y sector gofal a phwysau sylweddol sy'n wynebu'r sefyllfa. GIG. Nod yr Uwchgyhadledd Gofalwyr oedd nodi atebion cadarnhaol a newidiadau polisi y gellir eu gwneud gan wasanaethau statudol, sefydliadau cymorth i ofalwyr a chymunedau i wneud bywyd yn well i ofalwyr yng Nghymru.

Cynhaliwyd yr Uwchgyhadledd ar-lein, a gynhaliwyd gan Gofalwyr Cymru a'i hariannu gan Lywodraeth Cymru, o ddiwedd Ionawr 2023 dros gyfnod o dair wythnos. Roedd hyn yn cynnwys 13 o sesiynau grŵp ffocws gwahanol gyda gofalwyr di-dâl ar amrywiaeth o bynciau amserol. Roedd y rhain yn aml yn cael eu cynnal ar y cyd â sefydliadau allanol ag arbenigedd yn y maes. Yn ystod y sesiynau hyn, bu gofalwyr yn rhannu eu profiadau personol ac yn mynegi sut y gallai sefydliadau statudol a sefydliadau eraill ddiwallu eu hanghenion nawr ac yn y dyfodol. Daeth yr Uwchgyhadledd i ben ar 16 Chwefror gyda Chyfarfod Llawn ar ffurf cwestiynau yn cael eu gofyn i banel o arbenigwyr a phenderfynwyr ar draws ieuchyd a gofal cymdeithasol.

Mae'r adroddiad hwn yn crynhoi'r sesiynau grŵp ffocws, gan gynnwys y tystebau a'r profiadau pwerus a rannwyd gan ofalwyr gyda ni. Rydym hefyd yn cynnwys yr atebion gan y panel arbenigol yn y Cyfarfod Llawn i'r cwestiynau a gyflwynwyd gennym ar ran y gofalwyr a gymerodd ran.

Bydd yr adroddiad hwn yn cael ei rannu â llunwyr polisi a phenderfyniadau allweddol ledled Cymru. Bydd hefyd yn cael ei ddefnyddio yng ngwaith ymgyrchu a dylanwadu Gofalwyr Cymru ac yn gweithredu fel tystiolaeth i gyflwyno dadleuon dros newid gwirioneddol yng Nghymru.

Mae ffilm fer wedi'i chreu yn crynhoi'r sesiwn lawn sydd i'w gweld ar sianel YouTube Gofalwyr Cymru: <https://www.youtube.com/watch?v=I1t06K8kAIA>

Hoffem ddiolch yn ddiffuant i'r holl sefydliadau a'n helpodd drwy gyd-hwyluso grwpiau ffocws ynghyd â'r panel arbenigol a ymunodd â ni yn y sesiwn lawn. Yn anad dim, rydym am ddiolch yn fawr iawn i'r holl ofalwyr a gymerodd ran i rannu eu profiadau personol a'u harbenigedd. Roedd yn braf iawn clywed tystebau unigolion a beth sydd angen ei newid a pham.

Gosod yr olygfa

Ers dod i'r amlwg o'r pandemig, mae llawer o wasanaethau yr oedd gofalwyr wedi dibynnu arnynt yn flaenorol naill ai wedi cael eu hail-gyflunio gan awdurdodau lleol neu heb gael eu hailagor o gwbl. Yn erbyn cefndir o argyfwng recriwtio a chadw ar draws gofal cyflogedig ac anawsterau o fewn y GIG, mae llawer o ofalwyr yn gorfod codi'r darnau ac yn cael trafferth gyda gwybodaeth a chyngor annigonol am eu hawliau ochr yn ochr â diffyg gofal cymorth i'w hanwyliaid.

Mae canlyniadau arolwg Cyflwr Gofalu yng Nghymru Gofalwyr Cymru, a lansiwyd ddiwedd 2022 ac sy'n seiliedig ar ymatebion gan dros 1,000 o ofalwyr yng Nghymru, yn nodi maint yr heriau sy'n wynebu gofalwyr.

- Dywedodd 57% o ofalwyr di-dâl yng Nghymru eu bod yn ansicr ynghylch pa gymorth ymarferol y gallent ei gael yn ystod y 12 mis nesaf.
- Cymerodd 52% o ofalwyr di-dâl yng Nghymru dros flwyddyn i gydnabod eu rôl ofalu, gyda dros draean (36%) yn cymryd dros dair blynedd i gydnabod eu hunain fel gofalwr.
- Roedd 52% o ofalwyr di-dâl yng Nghymru yn anghytuno bod y GIG wedi rhoi'r wybodaeth a'r cymorth sydd eu hangen arnynt i ofalu'n dda ac yn ddiogel.
- Dywedodd dros 7 o bob 10 (72%) o ofalwyr eu bod yn hynod bryderus am reoli eu costau misol.
- Dim ond 19% o ofalwyr ddywedodd eu bod wedi cynnal Asesiad Anghenion Gofalwr yn y flwyddyn flaenorol.
- Dywedodd 4 o bob 10 (43%) o ofalwyr nad oeddent wedi cael asesiad mai rhwystr oedd peidio â gwybod beth oedd asesiad.
- Dywedodd bron i chwarter (24%) o ofalwyr di-dâl yng Nghymru fod eu hiechyd corfforol yn wael neu'n wael iawn a dywedodd dros draean (34%) fod eu hiechyd meddwl yn wael neu'n wael iawn.

Sesiynau Grŵp Ffocws Gofalwyr

Cynhaliwyd y sesiynau dros gyfnod o bythefnos yn y bore, prynhawn a gyda'r nos er mwyn gwneud y mwyaf o hygyrchedd. Roeddent yn ymdrin ag ystod o bynciau fel yr amlinellir isod.

Ar draws y sesiynau, rhannodd gofalwyr brofiadau personol iawn a rhwystredigaethau gyda ni ar draws systemau Iechyd a Gofal Cymdeithasol Cymru. Daeth themâu allweddol i'r amlwg ar draws bron bob sesiwn gan gynnwys

- Adnabod gofalwyr yn annigonol.
- Diffyg gwybodaeth a chyngor hygyrch a fyddai wedi eu helpu i wybod eu hawliau a ble i fynd am gefnogaeth a gwybodaeth bellach.
- Dim digon o ymwybyddiaeth a gwybodaeth am ofalwyr ymhlith staff iechyd a gofal cymdeithasol gan gynnwys gweithwyr rheng flaen.

- Ddim yn ymwybodol o ble i fynd i gael gwybodaeth, cyngor a chymorth yn eu hardal leol.
- Yr iaith a ddefnyddir o amgylch asesiadau anghenion gofalwyr a'r teimlad bod hyn yn rhwystr i ofalwyr geisio gwybodaeth, cyngor neu gefnogaeth.
- Yr amser a gymerodd i gael asesiadau o anghenion gofalwyr, gwybodaeth y staff sy'n cynnal asesiadau o anghenion a diffyg dilyniant neu wybodaeth.

Grwpiau Ffocws Wythnos 1

Beth sy'n bwysig i rieni sy'n ofalwyr (mewn cydweithrediad â Fforwm Rhieni a Gofalwyr Cymru Gyfan)

Bu'r grŵp ffocws hwn yn ystyried beth oedd yn bwysig i rieni sy'n ofalwyr. Gofynnwyd am eu barn ar ba wybodaeth a chyngor y dylent ei dderbyn, gan bwy a phryd, a sut y gallai'r systemau iechyd, gofal cymdeithasol ac addysg ddiwallu eu hanghenion. Roedd y profiadau'n gymysg ac yn dibynnu'n fawr ar ba mor dda y gwnaeth y gweithwyr proffesiynol yr oeddent mewn cysylltiad â nhw eu hadnabod fel gofalwyr. Ar y cyfan, roedd profiad y system addysg yn eithriadol o wael wrth helpu gofalwyr i nodi eu hunain ynghyd â darparu gwybodaeth a chymorth iddynt.

Y pwyntiau allweddol a wnaed oedd

- Yn gyffredinol, nid oedd gwybodaeth ar wefannau awdurdodau lleol yn cydnabod rhiant-ofalwyr. Roedd gwybodaeth yn dueddol o fod wedi'i hanelu at ofalwyr ifanc neu oedolion eraill sy'n gofalu. Er enghraifft, y rhai sy'n gofalu am bobl hŷn. Yn aml nid oedd y wybodaeth yn cynnwys cyngor i rieni sy'n ofalwyr fel demograffeg allweddol eu hunain.
- Dywedodd y mwyafrif llethol o'r rhai a fynychodd y grŵp ffocws eu bod yn derbyn gwybodaeth gan eu cyfoedion i nodi eu bod yn ofalwyr.
- Mae diffyg grwpiau cymorth cymheiriaid i rieni sy'n ofalwyr gyda'r rhan fwyaf o wasanaethau awdurdodau lleol wedi'u hanelu at ofalwyr ifanc a hŷn.
- Mae diffyg ymagwedd gydgysylltiedig rhwng y systemau iechyd/gofal cymdeithasol ac addysg.
- Teimlwyd y dylai iechyd gan gynnwys meddygon teulu fod yn gwneud mwy i nodi rhieni sy'n ofalwyr gan mai dyma'r sefydliadau sydd fwyaf tebygol o adnabod rolau gofalu yn gynharach.
- Teimlent y dylai fod dyletswydd gyffredinol ar iechyd/addysg a gwasanaethau cymdeithasol i nodi gofalwyr.

Dyfyniadau

“Edrychodd ar y dudalen gofalwyr ar wefan y cyngor a'r unig wybodaeth yn ymwneud â gofalwyr oedrannus ac ifanc. Dim ond pan siaradais â rhieni eraill, sylweddolais fy mod yn ofalwr”

“Byddai'n syniad da i Gydlynwyr AAA (Cydlynwyr Anghenion Addysgol Arbennig), CAMHS (Gwasanaethau Iechyd Meddwl Plant a'r Glasoed) a gweithwyr iechyd proffesiynol

ymwneud â gofalwyr.... Mae'n broses robotig, fel bod ar gludfelt heb unrhyw dosturi na gofal, rydych chi'n llithro drwy'r blychau ticio yn yr ysgol, addysg, iechyd a gwasanaethau cymdeithasol...roeddwn i wedi fy syfrdanu gan yr holl broses a pha mor ddiofal a di-gefnogaeth oedd hi"

Beth sy'n bwysig i ofalwyr LHDTTC+ (mewn cydweithrediad â Pride Cymru)

Archwiliodd y grŵp ffocws hwn a oedd unrhyw wahaniaethau allweddol yn y ffordd yr oedd gwasanaethau'n rhyngweithio â phobl o'r gymuned LHDTTC+. Fe wnaethom ofyn cwestiynau mewn perthynas â gwybodaeth a chyngor a sut y gall y system iechyd a chymdeithasol weithio'n well i ofalwyr LGBTQ+.

Y pwyntiau allweddol a wnaed oedd

- Ni ddywedodd unrhyw un o fynychwyr y grŵp ffocws eu bod yn teimlo bod gwahaniaethu yn eu herbyn mewn perthynas â gwasanaethau oherwydd eu hunaniaeth LHDTTC+, gan ddweud bod y rhwystrau y maent wedi'u profi wrth dderbyn gwybodaeth a chyngor yn bodoli i bawb.
- Dywedasant hefyd mai ychydig iawn oedd ar gael o ran gwasanaethau ac nad yw gwasanaethau'n gweithio mewn dull cydgysylltiedig neu gydweithredol.
- Yn debyg iawn i'r wybodaeth a'r cyngor a'r grwpiau ffocws rhieni/gofalwyr, fe wnaethant godi pwyntiau tebyg iawn mewn perthynas ag anhawster dod o hyd i wybodaeth a gorfod sefydlu eu grwpiau cymorth cyfoedion eu hunain.

Dyfyniadau

"Nid oes unrhyw weithio mewn dull cydgysylltiedig. Nid un llwybr, mae'n gymhleth iawn. Mynd ar drywydd a swian cyson"

"Dim gwasanaethau i alluogi rhywun i weithio, [roedd yn rhaid i mi] roi'r gorau i weithio"

"Pan oedd o dan baediatreg cymunedol am feddyginiaeth, roedd popeth yn iawn. Pan gafodd ei drosglwyddo i wasanaethau oedolion y GIG, gostyngodd popeth. Mae fel cwmpo oddi ar ymyl clogwyn"

Beth sy'n bwysig i ofalwyr y rhai sydd ag afiechyd meddwl (mewn cydweithrediad ag Adferiad)

Fe wnaethom ofyn i'r rhai a oedd yn bresennol yn y grŵp ffocws hwn beth fyddai wedi eu helpu i adnabod eu rôl ofalu yn gynharach, a sut maent yn meddwl y gellid goresgyn rhwystrau i'w galluogi i fod yn rhan o gynllunio gofal.

Y pwyntiau allweddol a wnaed oedd

- Roedd consensws cyffredinol y dylai gofal sylfaenol ac eilaidd fod yn gwneud mwy i helpu gofalwyr i nodi gan mai dyma'r pwynt cyswllt cyntaf yn aml pan fydd gan rywun bryder iechyd meddwl.

- Roedd profiadau cymysg o ran pa mor dda yr oeddent yn ymwneud â chynllunio gofal. Ni holwyd rhai o gwbl, tra bod eraill wedi cael profiadau da.
- Nodwyd y gall gofalwyr fod mewn cysylltiad â sawl haen o'r gwasanaeth iechyd cyn i rywun eu hadnabod a'u hadnabod fel gofalwr.
- Soniodd nifer o unigolion am y diffyg cefnogaeth cyfoedion i gyfoedion ac y byddai hyn yn fuddiol mewn perthynas â siarad ag eraill sydd â phrofiad byw.
- Soniodd gofalwr am Fesur Iechyd Meddwl (Cymru) a'i bod, o ganlyniad, wedi cael profiad da a'i helpodd i fod yn rhan o gynllunio gofal. Dywedodd un arall nad oes unrhyw gydgyssylltiad rhwng Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) a Mesur Iechyd Meddwl (Cymru). O dan y Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol, gallwch gael eich asesu ar y cyd, ac eto nid oes darpariaeth ar gyfer hyn o fewn Mesur Iechyd Meddwl (Cymru).
- Y teimlad cyffredinol oedd bod gweithwyr proffesiynol yn gweld dyletswydd gofal i'r person o'u blaenau ond nid i'r gofalwr y tu ôl iddynt. Teimlwyd ymhellach bod diffyg gweithio cydgysylltiedig a rhannu gwybodaeth ymhlith asiantaethau ac adrannau amrywiol.

Dyfyniadau

“Pe bai gwasanaethau wedi'u cynllunio gyda mi, byddai canlyniadau cyflymach a gwell wedi bod i'r person rwy'n gofalu amdano”

“Dim ond pan ddechreuais i ofalu am fy rhieni oedrannus y sylweddolais fy mod yn ofalwr” – roedd gofalwr wedi bod yn gofalu am wraig â Deubegwn yn flaenorol.

“Mae'n ymddangos bod yna amharodrwydd gan weithwyr proffesiynol i wynebu pa mor wirioneddol y mae gofalu yn ei gymryd ar rywun”

“Mae angen bod yn ymwybodol os ydym am gael grwpiau cymorth cymheiriaid bod angen hwyluso'r rhain gan na allant fod yn ddibynnol ar un person. Bron angen sefydliad proffesiynol i'w gefnogi a'i hwyluso i sicrhau ei fod yn gynaliadwy”

Sut gall apwyntiadau sgrinio'r GIG ddiwallu anghenion gofalwyr? (mewn cydweithrediad ag Iechyd Cyhoeddus Cymru)

Cynhaliwyd y grŵp ffocws hwn gydag Iechyd Cyhoeddus Cymru fel ymarfer casglu gwybodaeth pellach i gyfrannu at ymgynghoriad yr oeddent yn ei gynnal i ystyried y rhwystrau y mae gofalwyr yn eu hwynebu wrth fynychu apwyntiadau sgrinio drostynt eu hunain a'r rhai y maent yn gofalu amdanynt.

Gwnaethom ystyried cwestiynau a fyddai'n bwydo i'r ymgynghoriad.

Y pwyntiau allweddol a wnaed oedd

- Yn benodol, ac nid yw'n syndod, roedd consensws llethol ei bod yn anodd i rai gofalwyr fynychu apwyntiadau heb y person y maent yn gofalu amdano gan nad oedd gwasanaethau gofal amgen ar gael yn aml i ddiwallu'r angen.

- Dywedodd gofalwyr hefyd nad oedd gwasanaethau, wrth fynd gydag anwyliaid i'w hapwyntiadau, yn cydnabod ac yn deall yr anghenion sy'n gysylltiedig â rhai anabledau megis dementia/awtistiaeth ac ati.
- Dywedasant hefyd fod angen mwy o bwyslais ar y model cymdeithasol o anabled ac y dylai gwasanaethau sicrhau bod lleoedd yn hygyrch i ddefnyddwyr cadeiriau olwyn, y rhai â phroblemau symudedd a'r rhai sy'n cael anhawster clywed. Os yw staff gofal iechyd yn gwisgo masgiau, mae fisora'u'n fwy effeithiol fel y gall unigolion ddarllen gwefusau.
- Ni ddylai fod rhagdybiaeth ychwaith mai dim ond am un person y mae gofalwyr yn gofalu. Gall cyrraedd apwyntiadau sgrinio olygu trefniadau gofal amgen i nifer o bobl yn y cylch gofal hwnnw.
- Dylid sgrinio hefyd mewn lleoliadau lleol hygyrch. Dylai fod gan amseroedd apwyntiad yr hyblygrwydd i ddiwallu anghenion gofalwyr. Teimlwyd hefyd y dylai staff, gan gynnwys staff gweinyddol, gael eu hyfforddi i fod yn ymwybodol o ofalwyr.
- Cafwyd sylwadau cyffredinol hefyd mewn perthynas â sgrinio gyda'r teimlad y gallai pobl o rai lleiafrifoedd ethnig fod yn fwy tueddol o gael salwch penodol ond nad oedd y ddarpariaeth sgrinio yn cymryd hyn i ystyriaeth.

Dyfyniadau

“Es i ddangosiadau lluosog gyda Dad a oedd â dementia, roedd yn anodd gan nad oedd y ddarpariaeth i'w gweld yn ystyried ei anghenion ef neu fy anghenion i”

“Roedd gan fam broblemau symudedd ac eto roedd y ddarpariaeth yn anodd i'r rhai oedd yn defnyddio cadeiriau olwyn”

“Dylai Model Cymdeithasol anabled gael ei wreiddio ar draws y gwasanaeth iechyd”

“Cymorth i ofalwyr fel llinell gymorth pan fyddant yn canfod eu hunain yn sydyn yn cael eu hatgyfeirio i gael eu sgrinio oherwydd salwch. Er enghraifft, cefais fy atgyfeirio'n ddiweddar ar gyfer sgrinio'r coluddyn a'r cyfan y gallwn ei feddwl oedd sut y byddwn yn gallu parhau yn fy rôl ofalu pe bai'n ganser, ond nid felly y bu.”

Beth sy'n bwysig i ofalwyr lleiafrifoedd ethnig (mewn cydweithrediad â Women Connect First)

Yn y grŵp ffocws hwn, roeddem am archwilio'r hyn sydd angen ei wneud gan lunwyr polisi a phenderfyniadau i annog gofalwyr o'r gymuned Ddu a lleiafrifoedd ethnig i nodi fel gofalwyr, i wella'r ddarpariaeth ar gyfer gofalwyr o leiafrifoedd ethnig a thrafod sut y gellir torri rhwystrau iaith. i lawr o ran darparu gwybodaeth.

Y pwyntiau allweddol a wnaed oedd

- I rai o'r gymuned BME, gall gofalu gael ei weld fel rhan o'r diwylliant sy'n digwydd yn awtomatig o fewn teuluoedd heb gydnabod eu bod wedi cymryd rôl ofalu. Nododd llawer o ofalwyr o'r gymuned BME eu bod yn ofalwyr oherwydd sgysiau rhwng cymheiriaid a, hyd yn oed wedyn, gall gymryd amser hir i dderbyn y rôl fel gofalwr ac mae ganddynt hawliau o ganlyniad i hyn.

- Roedd consensws cyffredinol bod angen hyfforddi gwasanaethau statudol i fod yn ymwybodol o ddiwylliant. Rhaid i'r iaith a ddefnyddir hefyd fod yn ddiwylliannol ymwybodol gan nad yw rhai gofalwyr yn uniaethu â'r term a gall hyn gael ei waethygu gan ddulliau diwylliannol o ofalu.
- Mae angen mwy o wybodaeth, cyngor ac eiriolaeth yn y dewis iaith i godi hyder o fewn cymunedau BME i ddod ymlaen ac adnabod a gofyn am wasanaethau.

Dyfyniadau

“Mae angen eiriolwr neu rywun sy'n cael ei gydnabod fel llais y person. Mae angen rhoi gwybodaeth yn ei ffurf symlaf. Mae angen un ddogfen sy'n dweud yr un peth gyda'r un lefel o fanylion”

“Rhyngwynebu gyda chyrff statudol – mae angen cynyddu gwybodaeth pobl sy'n gweithio ar y rheng flaen. Nid oes unrhyw ddealltwriaeth gyffredinol. Mae angen diweddarau ansawdd gwybodaeth staff rheng flaen”

“Anhawster adnabod fel gofalwr. Mae'n rhaid cyflwyno'r syniad o ofal mewn ffordd adnabyddadwy. Wedi'ch magu mewn diwylliant lle rydych chi'n dod yn fam i gefnder yn awtomatig. Cymerodd bum mlynedd i symud fy mhen o gwmpas gallwn ofyn am help”

“Fe wnaeth dynes ddu arall yn yr ysgol feithrin fy adnabod trwy ofyn pa help roeddwn i'n ei gael. Fe gymerodd hi flwyddyn a hanner arall o'i swnian i mi hawlio budd-daliadau.”

Argyfwng Costau Byw – pa gymorth sydd ei angen ar ofalwyr?

Bu'r grŵp ffocws hwn yn ystyried beth yw'r prif heriau i ofalwyr reoli costau byw cynyddol ac ystyried beth arall y gall Llywodraeth Cymru ac eraill ei wneud i'w helpu i allu parhau i ofalu. Roeddem hefyd am archwilio a oedd cynlluniau neu wasanaethau y gellid eu hehangu a fyddai'n helpu gofalwyr a beth ddylai'r blaenoriaethau fod.

Y pwyntiau allweddol a wnaed oedd

- Cafwyd trafodaeth gyffredinol am bris bwyd a chynnyrch megis padiau anymataliaeth ac y byddai talebau bwyd yn ddefnyddiol i orfod gwrthbwyso rhywfaint o'r gost.
- Crybwyllwyd Cofrestr Gofalwyr i sicrhau bod gofalwyr yn cael gwybod am fentrau nad ydynt efallai'n ymwybodol ohonynt ac i sicrhau bod gofalwyr yn hawlio'r holl fudd-daliadau cywir y gallent hwy, neu'r sawl y maent yn gofalu amdano, fod â hawl iddynt.
- Roedd rhai gofalwyr na chawsant daliad Llywodraeth Cymru o £500 oherwydd nad oeddent yn derbyn Lwfans Gofalwr yn teimlo nad oeddent yn cael eu cydnabod a'u bod yn cael eu tanbriso o ganlyniad.
- Siaradodd gofalwyr am bwysigrwydd bod gwasanaethau ar gael i'w galluogi i weithio i helpu i dalu rhai o gostau byw.
- Roeddent yn croesawu'r mentrau manau cynnes ond roedd awgrym hefyd y gellid ehangu hyn i'r diwydiant lletygarwch gyda chymhellion ariannol i'w galluogi hefyd i ddarparu seibiannau byr i ofalwyr.

- Gofynnodd rhai gofalwyr a ellid talu Taliadau Uniongyrchol iddynt am elfennau o'r gofal y maent yn ei wneud. Mae yna lawer o ofalwyr ledled Cymru sydd hefyd yn profi ansicrwydd tanwydd, mae gan yr Alban Gronfa Ansicrwydd Tanwydd ac roedd rhai yn meddwl tybed a oedd potensial i hyn gael ei ailadrodd yng Nghymru.
- Mae angen mwy o gysondeb ledled Cymru hefyd o ran y cymorth ariannol a ddarperir i ofalwyr drwy Lywodraeth Cymru a gwasanaethau statudol. Dylai iechyd yn gyffredinol fod yn cynnig archwiliadau iechyd ac apwyntiadau am ddim dros y ffôn i osgoi gorfod teithio sy'n costio arian.
- Teimlwyd bod gwasanaethau yn llawer haws cael mynediad iddynt os yw person yn byw mewn tref yn hytrach nag mewn rhan wledig o Gymru ac mae angen cymryd hyn i ystyriaeth wrth ddarparu gwasanaethau.

Dyfyniadau

“Gall apwyntiadau dros y ffôn osgoi'r angen i deithio”

“Rhoddodd Ymddiriedolaeth y Gofalwyr dalebau bwyd i Tesco fel rhan o gynllun grant yn Ne Ddwyrain Cymru ond maen nhw'n mynd yn gyflym sy'n dangos pa mor anobeithiol yw pobl”

“Mae PA yn cael ei dalu £10 yr awr i ofalu am fy mab. Ni allaf ddeall pam na allaf gael yr un taliad i ofalu amdano”

“Mae angen cysondeb ar draws Awdurdodau Lleol yng Nghymru o ran y cymorth y maent yn ei ddarparu i ofalwyr”

“Mae'r rhan fwyaf o ofalwyr yn byw mewn ansicrwydd tanwydd. Mae gan yr Alban Gronfa Ansicrwydd Tanwydd, a allem ni wneud yr un peth yng Nghymru?”

Sut dylai Llais (Corff newydd Llais y Dinesydd) weithio i ofalwyr? (mewn cydweithrediad â Chyngor Iechyd Cymuned Aneurin Bevan)

Yn y grŵp ffocws hwn, roeddem am hysbysu gofalwyr am Llais a thrafod sut y dylai Llais fod yn cyfathrebu eu rôl i ofalwyr ac yn ymgysylltu â gofalwyr unwaith y bydd y sefydliad newydd yn weithredol.

Y pwyntiau allweddol a wnaed oedd

- Nid oedd llawer o gyfranogwyr erioed wedi clywed am Gynghorau Iechyd Cymuned ac nid oeddent yn ymwybodol o'u cylch gorchwyl.
- Wrth symud ymlaen y consensws cyffredinol oedd bod angen hyrwyddo Llais yn ehangach yn y GIG ac y dylai llenyddiaeth fod ar gael mewn gofal cychwynnol ac eilaidd. Teimlwyd bod gofal sylfaenol yn lle allweddol i hysbysebu gan mai dyma'r pwynt gofal cyntaf. Dylai pecynnau fod ar gael mewn ysbytai hefyd.
- Mae angen hyrwyddo rôl eiriolaeth Llais yn eang hefyd gan nad oedd llawer o gyfranogwyr y grwpiau ffocws yn ymwybodol o'u hawliau a lle i ddod o hyd i eiriolaeth.

- Roedd peth pryder oherwydd bod Llais i bob pwrpas yn gorff cwynion na fydd awdurdodau Iechyd a Lleol yn hysbysebu'r gwasanaeth.
- Teimlwyd hefyd y dylai'r corff fod yn hysbysebu trwy gyfryngau cymdeithasol a sianelau cyfathrebu eraill i sicrhau bod eu gwasanaeth yn cael ei hysbysebu'n gyson.

Dyfyniadau

“Ewch i lefydd, meddygfeydd, canolfannau dydd, sefydliadau gofalwyr. Erioed wedi clywed am CHC”

“Oherwydd ei fod yn gorff cwynion fyddan nhw ddim eisiau hysbysebu. Mae angen i bobl sicrhau eu bod yn dilyn y gofynion cyfreithiol a gwneud yn siŵr eu bod yn cael eu gorfodi. Adroddiad yn cael ei wneud yn gyhoeddus i sicrhau eu bod yn atebol”

“Mae angen bod mewn gofal sylfaenol sef y pwynt gofal cyntaf. Wedi mynd trwy broses ddiagnosis ac nid oedd yn ymwybodol o eiriolaeth. Pe bawn i'n ymwybodol byddwn wedi herio pethau”

Grwpiau Ffocws Wythnos 2

Safbwyntiau ar Aseidiadau Anghenion Gofalwyr

Roeddem am geisio barn ar aseidiadau o anghenion gofalwyr a'r hyn sydd angen ei wneud i'w gwneud yn fwy hygyrch ac effeithiol.

Y pwyntiau allweddol a wnaed oedd

- Roedd profiadau pobl o aseidiadau o anghenion gofalwyr yn wahanol yn dibynnu ar ardal yr awdurdod lleol yr oeddent yn byw ynddi. Teimlwyd bod angen llawer mwy o gysondeb ledled Cymru i sicrhau bod hawliau gofalwyr o dan y Ddeddf yn cael eu cynnal yn gyfartal.
- Teimlai'r mwyafrif helaeth fod yr iaith a ddefnyddir a'r term llafar 'asesiad gofalwr' yn atal pobl rhag cael un. Teimlwyd hefyd bod y term 'sgwrs am yr hyn sy'n bwysig' yn amwys.
- Roedd dod o hyd i wybodaeth am ofalwyr ac aseidiadau o anghenion gofalwyr ar wefannau cynghorau hefyd yn cael ei ystyried yn anodd. Teimlwyd hefyd y dylai fod yn ddyletswydd statudol o fewn y GIG i adnabod gofalwyr a bod angen Cofrestr Gofalwyr a cherdyn adnabod gofalwr.
- Roedd rhai gofalwyr wedi gofyn am asesiad anghenion gofalwr ac wedi cael eu gwrthod neu wedi gorfod aros am nifer o wythnosau. Bu trafodaeth am yr amserlenni dan sylw a materion a godwyd heb eu datrys.
- Ar ôl cael asesiad o anghenion gofalwr, ni roddwyd copi o unrhyw beth i lawer felly cafwyd sgwrs am sut y gall gofalwyr herio unrhyw benderfyniadau os nad ydynt wedi gweld yr hyn a ysgrifennwyd.
- Yn gyffredinol, cafodd y rhan fwyaf o gyfranogwyr brofiad negyddol iawn o'r broses asesu.

Dyfyniadau

“Mae angen newid yr iaith gyfan o amgylch asesiadau anghenion gofalwyr”

“Dylai pob gofalwr gael yr un cyfle. Mae angen i sgysiau sy’n bwysig fod yn hyblyg”

“Newid yr enw fel nad yw’n fygythiol”

“Mae gweithwyr cymdeithasol yn mynd at reolwyr ar ôl asesiad sy’n wych, ond, os nad yw pethau’n cael sylw – mae’n wastraff papur”

“Ni ofynnwyd erioed i ba raddau yr wyf yn fodlon ac yn gallu”

“Mae’n teimlo fel eu bod nhw’n dod i mewn i asesu a ydyn ni’n alluog”

Gwybodaeth a Chyngor i ofalwyr – pa fylchau sydd yna?

Trafododd y grŵp ffocws hwn enghreifftiau da o wybodaeth a chyngor i ofalwyr, yr hyn a allai fod yn ddiffygiol o ran y wybodaeth neu’r cyngor sydd ar gael ar hyn o bryd i ofalwyr a’r dulliau mwyaf effeithiol o ddarparu gwybodaeth neu gyngor i ofalwyr.

Y pwyntiau allweddol a wnaed oedd

- Canfu gofalwyr fod gwybodaeth gan elusennau gofalwyr a grwpiau gofalwyr eraill yn arbennig o ddefnyddiol yn enwedig pan allent ddod i wybod am y grwpiau hyn.
- Dywedodd gofalwyr wrthym ei bod yn bwysig bod rhestrau clir o wasanaethau lleol ar gyfer gofalwyr gan gynnwys mannau lle gallant gymryd seibiant.
- Roedd gofalwyr hefyd yn teimlo ei bod yn bwysig iawn bod gwybodaeth yn cael ei darparu am eu hawliau cyfreithiol fel gofalwr di-dâl.
- Dywedodd gofalwyr ymhellach fod angen diweddarau taflenni a gwybodaeth arall a’u diweddarau’n briodol.
- Dywedodd llawer o ofalwyr mai rhwystr i dderbyn gwybodaeth yw pan nad yw gofalwyr yn nodi eu bod yn ofalwyr neu nad ydynt yn cael eu hadnabod felly gan weithwyr proffesiynol. Oherwydd hyn, dywedodd gofalwyr fod angen i awdurdodau lleol ac eraill fod yn rhagweithiol ac yn llawn dychymyg yn y ffordd y maent yn darparu gwybodaeth i ofalwyr fel eu bod yn cyrraedd mwy o bobl.
- Dywedodd gofalwyr wrthym hefyd y byddai ansawdd y wybodaeth a’r cyngor a gawsant yn cael ei wella gan hyfforddiant priodol ar gyfer y gweithwyr proffesiynol megis staff awdurdodau lleol sy’n darparu gwybodaeth i ofalwyr.
- Nodwyd ymhellach gymhlethdod gwasanaethau ac anawsterau wrth lywio'r system fel rhwystr i dderbyn gwybodaeth i ofalwyr.

Dyfyniadau

“Mae ein tudalen Facebook gofalwyr lleol yn rhannu’r holl wybodaeth gan ein cyngor lleol, Gofalwyr Cymru a’r grŵp Gofal yn ogystal â’n bwrdd iechyd lleol, yn llawn gwybodaeth wych”

“Byddwn yn rhoi’r ddolen a rhif ffôn ar gyfer yr holl grwpiau cefnogi gofalwyr yn yr ardal leol”

“Y Gofalwr yw’r arbenigwr yn eu gofal a’u cyflyrau”

“Byddwn yn rhoi’r ddolen a rhif ffôn ar gyfer yr holl grwpiau cefnogi gofalwyr yn yr ardal leol”

“Wedi dod o hyd i rywfaint o wybodaeth ddefnyddiol ar wefan y Fro a hawdd dod o hyd i’w tudalen gofalwyr”

“Mae gan ein cyngor adran Gofalwyr ac ers i mi ddechrau bygio nhw mae’n cael ei chadw’n fwy diweddar”

“Cyn covid pan fues i’n helpu i ofalu am stondinau Cynhalwyr Cymru mewn digwyddiadau fe wnaethon ni godi llwyth o Ofalwyr nad oedden nhw wedi nodi eu hunain”

“Codais y gallai’r Awdurdod Lleol roi taflen wybodaeth mewn biliau treth gyngor blynyddol sy’n dod drwy’r drws”

Sesiwn 2 Beth sy’n bwysig i rieni sy’n ofalwyr (mewn cydweithrediad â Fforwm Cymru Gyfan)

Yn y grŵp ffocws hwn, rydym am archwilio pa wybodaeth a chyngor sydd eu hangen ar rieni sy’n ofalwyr, pwy sydd yn y sefyllfa orau i ddarparu gwybodaeth a chyngor ac unrhyw rwystrau a brofir gan rieni sy’n ofalwyr.

Y pwyntiau allweddol a wnaed oedd

- Dywedodd rhieni sy'n ofalwyr wrthym y gall gwybodaeth am ofalu weithiau anwybyddu rhieni sy'n ofalwyr gan y gallai ganolbwyntio'n bennaf ar bobl sy'n ofalu am rieni oedrannus neu efallai ofalwyr ifanc. Roedd yn bwysig cydnabod bod llawer o rieni sy'n ofalu am eu plant eu hunain yn ofalwyr.
- Codwyd hefyd ei bod yn bosibl nad yw rhai gweithgareddau neu ddigwyddiadau ar gyfer gofalwyr yn hygyrch i blant ag anghenion cymhleth sy'n atal rhiant-ofalwyr rhag ymgysylltu.
- Dywedodd cyfranogwyr wrthym ymhellach y gall yr iaith a ddefnyddir o amgylch bod yn rhiant ofalwr fod yn eithaf negyddol gan anwybyddu cryfderau a galluoedd eu plant.
- Dywedodd rhieni sy'n ofalwyr fod angen i ysgolion, meddygon teulu a CAMHS ddarparu mwy o wybodaeth am ofalu. Dywedon nhw hefyd y gall fod yn flinedig faint o ymchwil roedd yn rhaid iddynt ei wneud i ddarganfod ffynonellau cymorth.

Dyfyniadau

“Dw i ond wedi dechrau adnabod fy hun fel gofalwr di-dâl pan oedd fy merch bron yn 20 oed. Mae hi’n anabl ers ei geni ac mae hi bellach yn 30”

“Dw i'n rhywun sydd wedi dysgu delio â fy ofnau am y dyfodol, trwy siarad â rhieni eraill yn fy sefyllfa yr oedd eu plant yn hŷn. Weithiau mae angen sicrwydd a phositifrwydd pan fydd pethau'n anodd”

“Mae gwasanaethau cymdeithasol wedi'u llethu gan yr holl waith papur. Mae'n rhaid iddyn nhw wneud hynny a does ganddyn nhw ddim amser i weld y darlun cyfan, h.y. cefnogi rhieni hefyd...”

“Dylai Gofalwyr Cymru fod yn rhan o'r broses”

“Dw i'n rhywun sydd wedi dysgu delio â fy ofnau am y dyfodol, trwy siarad â rhieni eraill yn fy sefyllfa yr oedd eu plant yn hŷn. Weithiau mae angen sicrwydd a phositifrwydd pan fydd pethau'n anodd”

“Dyma'r gwasanaeth gofalwyr sy'n gwasanaethu Caerdydd a'r Fro - <https://carerfriendly.co.uk/> fe ddylen nhw fod wedi'ch cyfeirio chi yma o leiaf”

“Parch i ofalwyr”

“Rwyf wedi cael fy ngrymuso trwy gwrdd â gofalwyr eraill”

Beth sy'n bwysig i ofalwyr sy'n gweithio? Sesiwn gyda Chyflogwyr ar gyfer Cynhalwyr Cymru

Bu'r grŵp ffocws hwn yn trafod pa gymorth sydd ei angen yn y gweithle i gydbwyso gwaith a gofal, absenoldeb gofalwyr (naill ai â thâl neu'n ddi-dâl) a pha gamau sydd eu hangen gan Lywodraeth Cymru neu gyflogwyr.

Y pwyntiau allweddol a wnaed oedd

- Dywedodd gofalwyr sy'n gweithio wrthym fod ymwybyddiaeth yn cynyddu yn y gweithle am anghenion gweithwyr sydd â chyfrifoldebau gofalu ond bod angen hyfforddiant pellach i reolwyr llinell, ochr yn ochr â champau eraill i sefydlu dealltwriaeth o arferion gofalu ac arferion hyblyg yn y gweithle.
- Dylai gweithwyr, er enghraifft, ddarparu gliniaduron ar gyfer gweithio gartref i alluogi cyflogeion i weithio'n hyblyg.
- Teimlwyd bod absenoldeb brys neu ddibynyddion presennol yn annigonol ar gyfer apwyntiadau wedi'u cynllunio, gan danlinellu'r angen am wyliau penodol i ofalwyr yn y gweithle. Teimlai'r cyfranogwyr fod gan Lywodraeth Cymru gyfle i hyrwyddo a gwreiddio mwy o gymorth i ofalwyr yn y gweithle yng Nghymru ond y dylai fod yn gryfach wrth ofyn am newidiadau gan gyflogwyr.
- Nodwyd ymhellach bod hyblygrwydd yn y gweithle yn amrywio fesul sector sy'n dangos yr angen am agwedd traws-sectoraidd.

Dyfyniadau

“Y peth mwyaf a fyddai wedi gwneud gwahaniaeth i mi fyddai peidio â gorfod defnyddio fy ngwyliau blynyddol”

“Mae pobl yn cymryd gwyliau blynyddol neu’n mynd yn sâl i gyflawni eu rôl gofalu”

“Rwy’n ddiolchgar fy mod yn cael y gefnogaeth honno yn fy ngweithle”

“Mae’n anodd iawn gweithio’n llawn amser a bod yn ofalwr sylfaenol llawn amser”

Sut gellir helpu gofalwyr i ‘hawlio beth sydd gennych chi’ mewn budd-daliadau? (mewn cydweithrediad â Llywodraeth Cymru)

Archwiliodd y grŵp ffocws hwn a oedd pobl yn gwbl ymwybodol o’u hawliau i hawlio, y prif rwystrau neu rwystrau i bobl sy’n ceisio gwneud hawliad a pha gamau sydd eu hangen i wneud y broses yn brofiad gwell i hawlwr.

Y pwyntiau allweddol a wnaed oedd

- Esboniodd gofalwyr ei bod yn aml yn cymryd cryn dipyn o amser ac egni i ddysgu am y manteision amrywiol.
- Teimlwyd bod ffurflenni'n ddryslyd ac weithiau'n frawychus i'w llenwi felly mae'n cael ei werthfawrogi pan fydd cymorth ar gael i wneud cais am gymorth ariannol.
- Dywedodd gofalwyr ymhellach y gall fod yn anodd cofnodi eu cyfrifoldebau gofalu a/neu realiti byw gyda chyflwr mewn ceisiadau am fudd-daliadau neu fathau eraill o gymorth ariannol.
- Codwyd hefyd na ddylai pobl â chyflyrau gydol oes orfod ailymgeisio am hawliau.
- Teimlai gofalwyr y dylai Llywodraeth Cymru fod yn fwy rhagweithiol wrth hyrwyddo budd-daliadau a ffynonellau cymorth ariannol eraill i ofalwyr efallai drwy ysgrifennu atynt yn uniongyrchol ymhlith dulliau eraill.

Dyfyniadau

“Cefais y gostyngiad yn y dreth gyngor heb fawr o ffwdan, ar ôl ymweliad cyflym gan yr awdurdod lleol (Ar ôl i mi gael gwybod amdano gan fy ngrŵp gofalwyr)”

“Gohiriwyd fy un i” am 6 blynedd heb unrhyw rybudd gan yr Adran Gwaith a Phensiynau (DWP)”

“Dim ond gan grŵp cyfoedion o ofalwyr y cefais wybod am y gostyngiad yn y dreth gyngor”

“Mae gan Turn2Us gyfrifiannell budd-daliadau”

“Mae amlen DWP yn glanio ar fat y drws yn achosi pryder ar unwaith”

“Aeth yr hawliad Lwfans Byw i’r Anabl (DLA) cyntaf a wnaethom ein hunain a rhoi’r wybodaeth ar ei ddiwrnod gorau, a wrthodwyd drwy’r Ganolfan Cyngor ar Bopeth (CAB) i apelio a ddywedodd ei fod yn ei wneud o’r diwrnod gwaethaf, yn ganiataol”

“Dim ond un Lwfans Gofalwr (CA) y gallwch ei hawlio hyd yn oed os ydych yn gofalu am 3 o bobl mewn 3 chyfeiriad fel y gwnes i am 5 mlynedd (pan na wnes i gysgu o gwbl)”

“Nid yw GOFALWYR yn cael eu gwerthfawrogi, er gwaethaf faint rydym yn arbed costau gofal i'r Llywodraeth. Rwy'n siŵr y byddai rhoi hwb mewn gofal yn costio llawer mwy na'r lwfans gofalwr y maent yn ei roi i mi.”

“Erioed wedi gweld yr hysbysebion, peidiwch â darllen papurau (methu eu fforddio, peidiwch â mynd i siopa na chludiant gan eu bod yn dal i warchod!!!”

“Hyfforddiant i ddefnyddio chwyddo hefyd. Newydd ffeindio sgwrs”

Barn gofalwyr ar gwynion ac asesiadau (mewn cydweithrediad ag Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru)

Trafododd y grŵp ffocws a oedd asesiadau o anghenion gofalwyr yn cael eu darparu yn unol â'r ddeddfwriaeth, a oeddent yn cael eu cwblhau mewn modd amserol ac a brofwyd unrhyw rwystrau neu rwystrau wrth drefnu asesiad. Yna trafododd y sesiwn brofiadau gofalwyr o brosesau cwyno, gan gynnwys a oeddent wedi cael eu hadolygu a gweithredu arnynt o fewn amserlenni priodol ac a oedd gofalwyr yn wynebu unrhyw rwystrau wrth gwyno yn y lle cyntaf.

Y pwyntiau allweddol a wnaed oedd

- Ar bwnc asesiadau, roedd rhai gofalwyr yn teimlo'n bryderus nad oedd gweithwyr proffesiynol yn eu hannog i gael asesiad o anghenion gofalwr er eu bod eisiau un.
- Teimlai gofalwyr fod angen hyfforddiant priodol ar weithwyr cymdeithasol a gweithwyr proffesiynol perthnasol eraill er mwyn iddynt allu arwain gofalwyr yn effeithiol drwy'r broses asesu ac egluro beth ddaw ohoni.
- Dywedodd gofalwyr nad oedd agweddau pwysig ar asesiadau yn cael eu cynnwys mewn rhai achosion, er enghraifft, ni chrybwyllwyd hawliau cyfreithiol gofalwyr o dan y Ddeddf.
- Gan droi at gwynion, esboniodd gofalwyr y gall amserlenni fod yn hir iawn gydag un gofalwr yn crybwyll bod cwyn cam 2 a ddechreuodd ym mis Mai 2022 yn dal i fynd rhagddi ym mis Chwefror 2023. Mae'r amser sydd ynghlwm wrth gwynion yn golygu bod llawer o ofalwyr yn colli ffydd yn y system.
- Yn ogystal, mae llawer o ofalwyr yn cael trafferth dod o hyd i'r amser i baratoi cwyn ac yna mynd drwy'r broses sy'n rhwystr i'w gallu i gwyno.
- Soniodd gofalwyr hefyd am bwysigrwydd gwasanaethau eiriolaeth wrth helpu gofalwyr i lywio'r broses gwyno.

Dyfyniadau

“Unwaith eto, rydw i'n mynd trwy fy ail gŵyn ffurfiol oherwydd bod yr asesiadau gofal/gofalwr yn cael eu hanwybyddu a ddim yn caniatáu i ni hyd yn oed eu gweld - wedi gwrthod fy nghwyn ddwywaith, yr eildro iddyn nhw wadu ein bod ni wedi cael adolygiad. Ac eto mae SAR yn dangos bod yr asesiad wedi'i ddiweddarau”

“Fel gofalwr sy'n byw trwy'r profiad hwnnw heb unrhyw ddewis eu hunain. Mae'n broses gwbl ddiraddiol pan na ddaw dim allan ohoni. Rydych chi'n teimlo'n angof, ac yn gwbl anweledig i gymdeithas !!!”

“Gyda fy nghwyn wreiddiol i'r bwrdd iechyd, anfonais ddogfennaeth y Coleg Nyrso Brenhinol i gefnogi'r hyn yr oeddem yn ei ddweud am ganiatâd gwybodus. Roedden nhw'n gwadu unrhyw gamwedd ond dwi'n credu nawr eu bod nhw wedi ildio. Rwy'n aros i'w clywed yn ei ddweud. Nid yw'r ddogfen "Gweithio i Wella" yn addas at y diben. dros flwyddyn o'r bwrdd iechyd a bron i flwyddyn i'r ombwdsmon o'r diwedd eu cael i gyfaddef nad oedd ganddynt gydsyniad gwybodus”

“Rwyf wedi gweithio gydag eiriolaeth ers dros flwyddyn - nid oes gennym unman o hyd”

“Dw i'n meddwl bod angen cofio mai dyma ein bywydau rydyn ni'n cofio pob gair ... tra rydyn ni'n un o lawer i'r gweithiwr cymdeithasol yn unig – felly dydyn nhw ddim yn mynd i gael y cof o unrhyw sefyllfa neu gyfarfod sydd gennym ni. Rydyn ni'n ei fyw”

“Dydych chi ddim hyd yn oed yn cael yr ymddiheuriad maen nhw wedi cytuno'n flin i'w anfon”

“Mae amserlenni - mor bwysig iawn oherwydd bod llawer ohonom yn cael ein gadael mewn limbo nes yr ymdrinnir â'r cwynion hyn”

“Cytuno'n llwyr am yr egni sydd gennych chi fel gofalwr. Yn anffodus, nid oes gennym ddigon ohono, i allu mynd drwy'r broses gwyno. Ceisiais y rhan fwyaf o fy mywyd i osgoi cwynion nes ei fod yn ormod”

“Mae fy llaw i fyny ar gyfer cwynion iechyd trawsffiniol”

“Mae cwyno'n anodd felly pa gymorth y gellir ei ddarparu i gefnogi lles y person sy'n gorfod cwyno?”

“Mae eich adroddiadau blynyddol yn ddarllenid diddorol”

“Y rheswm dilys yw ei bod wedi cymryd dros 12 mis i dderbyn ateb gan y bwrdd iechyd”

Cyfarfod Llawn yr Uwchgynhadledd

Ar ôl i'r grwpiau ffocws ddod i ben, adolygodd Gofalwyr Cymru y pwyntiau yr oedd gofalwyr wedi'u codi ar draws yr holl bynciau a llunio cwestiynau i'w gofyn i Banel Arbenigol o uwch swyddogion gofal cymdeithasol yng Nghymru yn yr Uwchgynhadledd Llawn. Roedd y Panel Arbenigol yn cynnwys

- Helen Walker, Prif Weithredwr Carers UK

- Jemma Morgan, Cyngor Iechyd Cymuned Aneurin Bevan
- Michelle Morris, Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru
- Norma Mackie, Aelod Cabinet Cyngor Caerdydd a Llefarydd WLGA ar Ofal Cymdeithasol
- Alwyn Jones, Dirprwy Lywydd Cymdeithas Cyfarwyddwyr Gwasanaethau Cymdeithasol Cymru
- Claire Morgan, Cyfarwyddwr Gofalwyr Cymru

Dechreuodd y Cyfarfod Llawn gyda chroeso fideo gan Julie Morgan AS, Dirprwy Weinidog Gwasanaethau Cymdeithasol Llywodraeth Cymru. Siaradodd y Gweinidog am ei gwerthfawrogiad o ofalwyr di-dâl yng Nghymru, tynnodd sylw at Strategaeth Gofalwyr Llywodraeth Cymru a diolchodd i Ofalwyr Cymru am gynnwys yr Uwchgynhadledd.

Yna gofynnwyd cwestiynau i aelodau'r Panel Arbenigol yn seiliedig ar themâu a godwyd gan ofalwyr yng ngrwpiau ffocws yr Uwchgynhadledd.

Pwnc 1: Gwybodaeth a Chyngor.

Cwestiwn i Alwyn Jones: Beth ddylai awdurdodau lleol ei wneud i sicrhau bod gofalwyr yn cael mynediad mwy rhagweithiol at wybodaeth a chyngor sy'n berthnasol i'w rôl ofalu?

Dywedodd Alwyn fod angen i awdurdodau lleol hyrwyddo gwybodaeth yn rhagweithiol mewn amrywiaeth o leoliadau, o lyfrgelloedd i swyddfeydd post, gan nodi bod pob cyswllt yn cyfrif wrth hysbysu ac adnabod gofalwyr. Dywedodd fod angen sicrhau bod staff wedi'u hyfforddi'n dda i nodi gofalwyr a'u bod yn teimlo eu bod yn gallu dilyn i fyny gyda phobl â chyfrifoldebau gofalu i sicrhau eu bod wedi cyrchu gwybodaeth.

Cwestiwn i Helen Walker: Beth sydd angen digwydd i sicrhau bod gwasanaethau iechyd yn gallu adnabod gofalwyr yn well ar y pwynt cyswllt cyntaf a sicrhau bod ganddynt wybodaeth i ofalu'n ddiogel ac yn hyderus?

Dywedodd Helen y dylid defnyddio cofnodion meddygon teulu i nodi gofalwyr a rhoi gwybodaeth iddynt. Mewn ysbytai, dywedodd fod yn rhaid ymgynghori â gofalwyr yn ystod rhyddhau o'r ysbyty a bod y gyfran uchel o weithwyr y GIG sydd â chyfrifoldebau gofalu eu hunain yn creu cyfleoedd ar gyfer adnabod yn well.

Pwnc 2: Asesiadau o Anghenion Gofalwyr

Cwestiwn i Norma: Sut y gall Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru sicrhau dull mwy cyson o asesu anghenion gofalwyr ledled Cymru, gan gynnwys cynnwys yr asesiad, amserlenni a darparu copi terfynol o'r asesiad gorffenedig?

Ymatebodd Norma fod y cynghorwyr arweiniol ar gyfer gwasanaethau cymdeithasol yng Nghymru yn cyfarfod yn rheolaidd drwy CLILC. Addawodd ddefnyddio'r cyfleoedd hyn i godi'r posibilrwydd o newid yr iaith o amgylch asesiadau fel bod yr iaith yn llai annymunol i rai, ac i drafod sut i wella amserlenni ar gyfer asesiadau gan gynnwys y rôl y gallai asesiadau cychwynnol cynnar ei chwarae cyn y asesiad llawn o anghenion gofalwr yn cael ei gynnal.

Pwnc 3: Asesiadau Gofalwyr a Chwynion

Cwestiwn i Michelle: Beth all swyddfa'r Ombwdsmon ei wneud i sicrhau yr ymdrinnir â chwynion mewn modd amserol a sicrhau bod gofalwyr yn cael y cymorth sydd ei angen i fwrw ymlaen â chwynion?

Esboniodd Michelle y gall swyddfa'r Ombwdsmon ymyrryd ag awdurdodau lleol pan fo chwynion wedi bod yn mynd rhagddynt yn rhy hir. Eglurodd fod yr Ombwdsmon yn cyhoeddi data yn flynyddol ar gwynion yn y sector cyhoeddus, gan gynnwys ar amseroldeb, gan helpu i ddwyn awdurdodau lleol a byrddau iechyd i gyfrif. Tynnodd Michelle sylw at yr ymchwiliad i brofiadau gofalwyr o gwynion ac asesiadau y mae ei swyddfa wedi bod yn ymgynghori arnynt.

Pwnc 4: Llais – Corff Llais y Dinesydd Iechyd a Gofal Cymdeithasol

Cwestiwn i Jemma: Sut y bydd y Corff Llais y Dinesydd newydd yn sicrhau bod y cyhoedd yn ymwybodol o'i rôl a sut y bydd ei berfformiad yn cael ei graffu?

Amlygodd Jemma y bydd Llais yn gweithredu proses gwyno genedlaethol am eiriolaeth i gynorthwyo pobl sydd am gwyno am wasanaeth. Bydd dyletswydd gyfreithiol ar awdurdodau lleol i hyrwyddo Llais. Eglurodd y bydd gan Llais brosesau ansawdd allanol a'i nod yw bod yn dryloyw gyda dogfennau, cyhoeddi adroddiadau ar eu hymwneud â gwasanaethau cyhoeddus a'r ymatebion a gânt.

Pwnc 5: Gofalwyr o grwpiau nodweddion gwarchoddedig

Cwestiwn i Alwyn: Sut y gall Awdurdodau Lleol a Llywodraeth Cymru sicrhau bod eu gwasanaethau cyfathrebu a gwybodaeth yn estyn allan yn effeithiol at bob gofalwr?

Dywedodd Alwyn fod angen targedu gwybodaeth mewn gwahanol ffyrdd, gyda dulliau nad ydynt yn rhai digidol a chyfoedion o fudd i wahanol grwpiau. Ymrwymodd Alwyn i godi datblygiad cymorth gofalwyr cymheiriaid gyda Llywodraeth Cymru ac i ymchwilio iddo yn ei sir ei hun.

Cwestiwn i Norma: A ddylai fod hyfforddiant gorfodol ar gyfer yr holl staff i gynyddu gwybodaeth a dealltwriaeth o anghenion gofalwyr yn y cymunedau hyn?

Ymatebodd Norma y gellid defnyddio CLILC i annog awdurdodau lleol i ddarparu mwy o hyfforddiant Ymwybyddiaeth Gofalwyr i'w staff. Awgrymodd Norma y gallai fod yn bosibl cynnwys dealltwriaeth o ofalwyr o fewn hyfforddiant cydraddoldeb sydd eisoes yn orfodol.

Pwnc 6: Asesiad o'r Effaith ar Ofalwyr

Cwestiwn i Jemma: Awgrymwyd pan fydd sefydliadau statudol yn ymgymryd â mentrau newydd neu'n gwneud penderfyniadau ar wasanaethau y gellid cynnal Asesiad Effaith Gofalwyr tebyg i asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb. Beth yw eich barn am hyn?

Dywed Jemma fod Cynghorau Iechyd Cymuned ar hyn o bryd yn hyrwyddo pwysigrwydd Asesiadau Effaith Cydraddoldeb, y Ddyletswydd Economaidd-Gymdeithasol ac adolygiadau cydraddoldeb tebyg pan fo byrddau iechyd lleol yn newid gwasanaethau. Bydd Llais yn parhau i wneud hyn ac yn credu ym mhwsigrwydd adolygu effaith newidiadau ar grwpiau allweddol.

Casgliad y Cyfarfod Llawn

Cwestiwn i'r Panel: Pa ymrwymiad fyddwch chi'n ei wneud i wneud bywyd yn well i ofalwyr?

Michelle: Mwy o ffocws ar ofalwyr eleni trwy eu hymchwiliad menter eu hunain i gwynion ac Asesiadau.

Alwyn: Mae Grŵp Cynghori'r Gweinidog ar ofalwyr yn recriwtio Cynrychiolydd Gofalwyr. Edrych i mewn i ddulliau cyd-gynhyrchu tuag at gefnogaeth cymheiriaid.

Norma: Siarad â CLILC am newid enw'r asesiad ac ystyried sut i wella amserlenni ac asesiadau cychwynnol yn gyflym cyn asesiadau ffurfiol. Hyfforddiant Ymwybyddiaeth Gofalwyr yng Nghyngor Caerdydd.

Jemma: Mynd ati i chwilio am faterion, mapio lleisiau ledled Cymru a nodi bylchau.

Helen: Parhau i wthio am ofalwyr fel nodwedd warchoddedig ac ymgyrchu dros ofalwyr.

Diolchiadau

Hoffai Gofalwyr Cymru dalu teyrnged a chydabod cyfraniadau pawb a fu'n ymwneud ag Uwchgyhadledd Gofalwyr Cymru 2023. Credwn fod digwyddiadau fel hyn yn hollbwysig, er mwyn sicrhau bod gwleidyddion etholedig a'r rhai sy'n gwneud penderfyniadau mewn

gwasanaethau allweddol yn cael eu hatgoffa o'r heriau sy'n ddi-dâl. mae gofalwyr yng Nghymru yn eu hwynebu bob dydd.

© Gofalwyr Cymru, MAWRTH 2023